

Lidová píseň v současné školní praxi: dílčí výsledky výzkumu o využití lidové písně a folkloru pohledem učitelů hudební výchovy základních a středních škol

Mgr. Tomáš Chloupek, DiS., Mgr. Vilma Polmanová, Mgr. Pavel Ostrý

Masarykova univerzita

Abstrakt

Lidová hudba je nesporně významným kulturním bohatstvím, které v sobě skrývá velký didaktický potenciál. Obsahem příspěvku jsou průběžné výsledky výzkumného šetření zaměřujícího se na práci učitelů s lidovou písní ve výuce hudební výchovy na základních a vybraných středních školách. Představeny jsou zde hlavní způsoby využití tohoto tématu v kontextu čtyř základních výukových oblastí (stanovených v RVP) a v dalších hudebních či mezipředmětových tématech a aktivitách. Bližšího zkoumání se poté dostává specifické skupině respondentů, kteří se v dotazníku hlásili k provozování folklorních aktivit. Vyhodnoceny jsou jejich odpovědi týkající se preference, a především využívání lidové hudby v hodinách hudební výchovy. Vše je souběžně porovnáno s odpověďmi zbývajících respondentů, kteří se k angažovanosti ve folkloru nehlásili.

Klíčová slova

lidová hudba, lidová píseň, folklor, výzkum, hudební výchova

Abstract

Folk music is undoubtedly an essential cultural asset with great didactic potential. The content of the paper are the ongoing results of a research survey focusing on the teachers' usage of folk songs in music education at primary and selected secondary schools. The main ways of using this topic in the context of four fundamental teaching areas (set out in the FEP) and in other musical or interdisciplinary topics and activities

are presented here. A specific group of respondents who reported to folklore activities in the questionnaire is then examined. Their answers regarding preference and especially the use of folk music in music lessons are evaluated. Everything is simultaneously compared with the answers of the remaining respondents who did not report to folklore.

Keywords

folk music, folk song, folklore, research, music education

Úvod

Lidové písně představují v českých školách východisko hudebního vzdělávání. Lidová hudba stojí však dnes u mladých lidí v naší zemi spíše na okraji preferencí a zájmu. Je to dáno hlavně multimediálním tlakem, který jim předkládá mainstreamovou produkci zejména angloamerické provenience. Příležitostí, kdy se mladí lidé a děti mohou setkat s lidovou hudbou, je oproti tomu velice malé množství. Jednou z těchto možností je výuka hudební výchovy na základních a středních školách. Zde mohou učitelé s pomocí svých schopností a didaktické erudice předávat bohaté folklorní dědictví a prostřednictvím lidových písní rozvíjet jejich hudební schopnosti. Jestli se tak děje a jakým způsobem, zjišťovalo již kvantitativní výzkumné šetření v roce 2019, jehož výsledky byly publikovány pod názvem *Lidová píseň v hudební výchově na základních a středních školách v České republice* (Kučerová et al., 2019). Současný výzkumný projekt byl tentokrát zaměřen kvalitativně formou online zvukového dotazníku s rozšířením o hudebně pedagogický aspekt. V tomto textu jsou představeny dílčí výsledky tohoto šetření zaměřené na využití tématu lidové hudby a folkloru při školních aktivitách.

Metody a techniky výzkumu

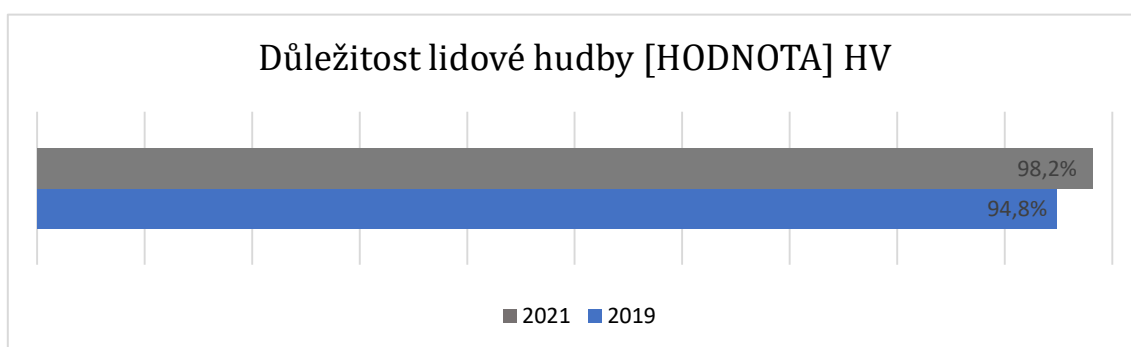
Výzkumné šetření bylo realizováno na základě online dotazníku. Ten byl tvořen dvěma částmi. Úvod dotazníku se skládal z deseti otázek vztahujících se k učitelské praxi a hudebně-kulturním aktivitám respondentů. Důležitou otázkou zde byla také lokalita

původu respondentů. Klíčová byla poslechová část dotazníku, kterou tvořilo 16 otázek, doplněných zvukovými ukázkami. V nich byly respondentům předloženy k úvaze různé druhy a projevy lidové hudby. Odpovídající měli nejprve projeviti svoji osobní preferenci k ukázce a poté navrhnout způsob využití v rámci hudební výchovy s ohledem na charakter ukázky.

Následující text představuje výsledky vybraných odpovědí z úvodní části dotazníku, přesněji otázek číslo 9: „Věnujete se lidové hudbě ve Vaší výuce?“ a číslo 10: „Jaké aktivity v hudebně-folklorní oblasti uplatňujete?“. V těchto dvou otázkách učitelé hudební výchovy odpovídali na dotaz ohledně využití tématu folkloru a lidové písně. Při vyhodnocování výsledků výzkumu bylo použito zejména kvantifikace jednotlivých jevů, jejich vzájemných vztahů a analyticko-syntetické metody.

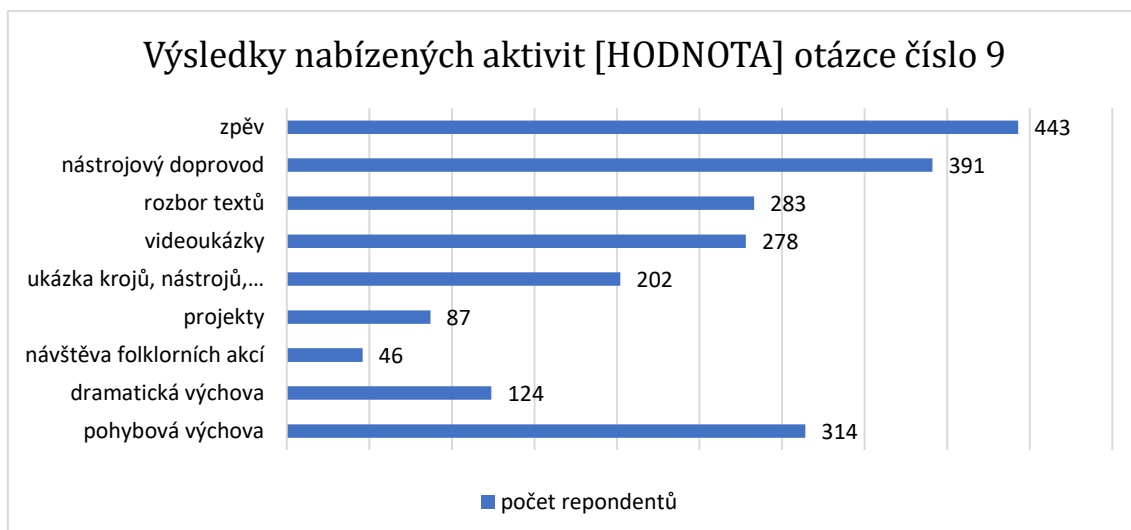
Uplatňované aktivity v oblasti folkloru

Nejprve je důležité uvést pro lidovou hudbu určitě pozitivní zprávu, že z celkového počtu 463 odpovídajících učitelů se pouze 4 vyjádřili negativně k otázce číslo 8: „Je dle Vašeho názoru lidová hudba důležitou složkou hudební výchovy?“. Další 4 neuvedli žádnou odpověď. Je zde tedy 98,2 % odpovídajících učitelů, kteří považují lidovou hudbu za důležitou složku hudební výchovy. Na rozšiřující otázku „Proč?“ odpovědělo 377 respondentů. V jejich odpovědích bývají nejčastěji skloňovány „*tradice, kulturní dědictví a bohatství*“, se kterými by se žák měl seznámit. V druhé řadě jsou o něco méně jmenovány hudební vlastnosti ve vztahu k hudební výchově (hudební jednoduchost, srozumitelnost, vhodné pro základní hlasovou průpravu a vícehlas, intonaci a rytmické cítění). Při srovnání tohoto aspektu s daty z výzkumného šetření z roku 2019 (Kučerová et al., 2019) je vidět podobnost. Ve starším šetření na otázku stejného typu: „Myslíte si, že lidové písně jsou vhodnou součástí současné výuky HV?“ odpovědělo kladně 94,8 % respondentů. Příčinou nižší hodnoty je větší počet účastníků výzkumu.

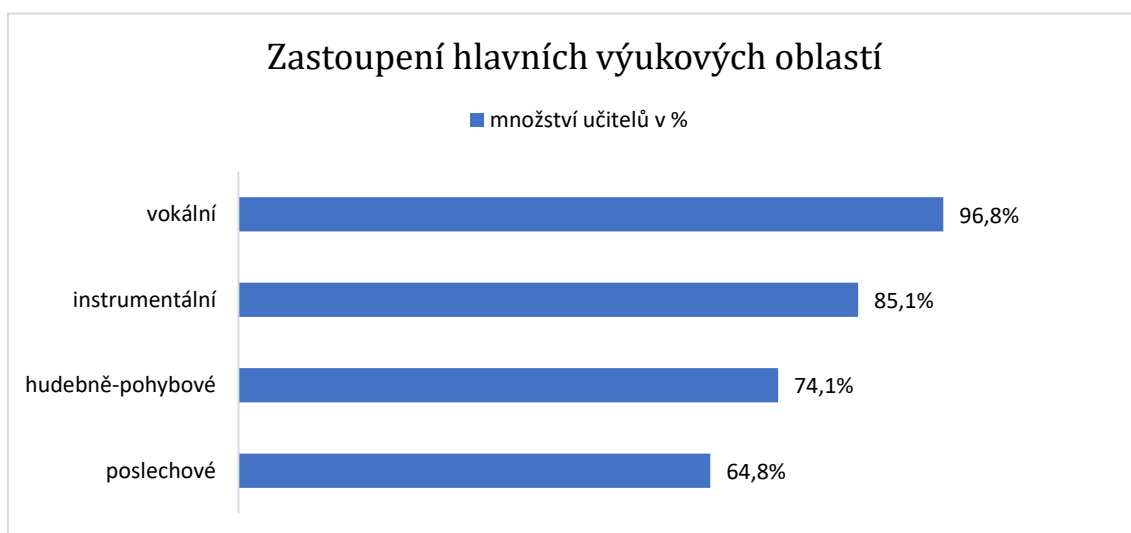
Graf 1: Důležitost lidové hudby v rámci výuky hudební výchovy podle učitelů

Jak již bylo zmíněno, na problematiku způsobu využití tématu folkloru a lidové písně v hudební výchově se zaměřovaly zejména úvodní otázky číslo 9: „*Věnujete se lidové hudbě ve Vaší výuce?*“ a číslo 10: „*Jaké aktivity v hudebně-folklorní oblasti uplatňujete?*“. Kladnou odpověď v otázce číslo 9 dalo 449 respondentů (96,7 %), u dvou zůstala odpověď nevyplněná a 12 uvedlo, že se ve výuce lidové hudbě nevěnuje. Je zde zajímavé, že 10 odpovídajících považuje lidovou hudbu za důležitou složku hudební výchovy (otázka číslo 8), přesto však ve výuce lidovou hudbu nevyužívá. Při kladné odpovědi na otázku číslo 9 mohli respondenti vybrat některé způsoby využití z nabídky: *zpěv, nástrojový doprovod, rozbor textů písní, videoukázky folkloru, názorné ukázky krojů, nástrojů..., projekty, návštěvy folklorních akcí, dramatická výchova a pohybová výchova*. Navíc také mohli vlastní způsob využití doplnit. Zastoupení jednotlivých položek z nabídky zobrazuje Graf 2.

Graf 2: Výsledky nabízených aktivit v otázce číslo 9

Otázku číslo 9 rozšiřovala otevřená otázka číslo 10: „*Jaké aktivity v hudebně-folklorní oblasti uplatňujete?*“. Tu nezodpovědělo 76 učitelů (16,4 %) a 9 odpovědělo „*žádné*“ (1,9 %). U této otázky však došlo u malé části odpovídajících ke kontextovému nepochopení otázky z důvodu její víceznačnosti. Otázku vztahující se k aktivitám ve výuce pochopili někteří ve vztahu k osobním hudebním aktivitám (7 respondentů). „*Nerozumím*“ (otázce) uvedli 2 učitelé. A u některých odpovědí není zcela patrné, zdali jsou myšlené ve vztahu k výuce, nebo ve vztahu k odpovídajícímu (17).

Graf 3: Zastoupení hlavních výukových oblastí v kontextu lidové hudby

Výsledky sebraných dat z obou otázek, tedy z otázek číslo 9 a 10, uvedme nejprve ve vztahu ke čtyřem hlavním hudebně vzdělávacím oblastem stanoveným v RVP. Z analýzy dat jasně vyplývá, že lidová píseň bývá nejvíce uplatňována v rámci vokálních činností (viz Graf 2), a to zejména v podobě zpěvu. Ten uvedlo celkem 96,7 % respondentů. Způsob zpěvu není většinou specifikován, objevují se jen v menší míře odpovědi zmiňující výslovně „vícehlasý zpěv“ (2), „sborový zpěv“ (4) a „sólový zpěv“ (2). V několika odpovědích lze najít využití písní ve smyslu nácvičku „intonace“ (1). Do vokálních činností můžeme zařadit také mluvní projev, který však v odpovědích zmínilo malé množství respondentů v podobě práce s „říkadly“ (11) a „řečové výchovy“ (1).

Tab. 1: Odpovědi v okruhu vokálních činností¹

Odpověď	Počet respondentů
zpěv	443
vícehlasý zpěv	2
sborový zpěv	4
sólový zpěv	2
intonace	1
řečová výchova	1
říkadla	11

O něco nižší je tendence odpovědí okruhu instrumentálních činností, které uvedlo 85,1 % respondentů. Možnost „*nástrojový doprovod*“ v otázce číslo 9 zvolilo 391 respondentů. V rámci otázky číslo 10 je nejvíce uváděna „*hra na nástroje*“ (29), kterou doplňuje upřesnění „*hra na rytmické nástroje*“ (5), využívání „*Orffova instrumentáře*“ (9), „*boomwhackers*“ (5) a dalších nástrojů. Dále respondenti uvádí „*rytmické činnosti a doprovod*“ (27), „*hra na tělo*“ (11) a „*vytleskávání*“ (4). Objevují se také obecné odpovědi v podobě „*hudební doprovod*“ (26) a „*instrumentální aktivity*“ (4). Odpovědi v rámci instrumentálních činností doplňuje ještě využití „*improvizace*“ (2) a „*tvorba jednoduchých partitur*“ (1). Celkový přehled všech odpovědí uvádí Tabulka 2.

Tab. 2: Odpovědi v okruhu instrumentálních činností

Odpověď	Počet respondentů
nástrojový doprovod	391
hra na nástroje	29
hra na rytmické nástroje	5
hra na melodické nástroje	1
Orffův instrumentář	9
boomwhackers	5
hra na zobcovou flétnu	7
hra na klavír	1
hra na zvonky	1
hra s kelímky	1
rytmické činnosti / rytmický doprovod	27
hra na tělo	11
vytleskávání	4

¹ Pozn.: První řádek tabulky sumarizuje odpovědi uvedené v otázce číslo 9. Hodnoty pod dvojitou čarou shrnují odpovědi z otázky číslo 10.

hudební doprovod	26
instrumentální aktivity	4
improvizace	2
tvorba jednoduchých partitur	1

K hudebně pohybovým činnostem se v dotazníku hlásí 74,1 % respondentů. Do této kategorie spadá „pohybová výchova“ (314) v možnostech otázky číslo 9. V otevřených odpovědích je nejčastěji uváděná činnost „tanec“ (125). Ten někteří z učitelů blíže specifikují jako „lidový tanec“ (12), „figurální tanec“ (1), „základní taneční kroky“ (1), nebo uvádějí přímo tance „polku“ (4), „valčík“ (2) a „mazurku“ (1). V obecnější rovině zůstávají také další odpovědi: „pohybové aktivity“ (22), „pohybový doprovod“ (13), „hudebně-pohybové činnosti“ (9), „pohybová výchova“ (1). Jen málo respondentů uvádí bližší zaměření v odpovědích „choreografie“ (1), „pohybové vyjádření písně“ (2), „pohybové hry“ (3) a „pantomima“ (1).

Tab. 3: Odpovědi v okruhu hudebně pohybových činností

Odpověď	Počet respondentů
pohybová výchova	314
tanec / nácvik tanců	125
lidový tanec	12
polka	4
valčík	2
mazurka	1
figurální tance	1
základní taneční kroky	1
pohybové aktivity	22
pohybový doprovod	13
hudebně-pohybové činnosti	9
pohybová výchova	1
choreografie	1
pohybové vyjádření písně	2
pohybové hry	3
pantomima	1

Nejnižší podíl využití v rámci hlavních čtyř výukových oblastí stanovených RVP měly poslechové činnosti (64,8 %). I zde se odpovědi významově pohybovaly v obecnější

rovině. Z otázky číslo 9 sem lze zahrnout odpověď „videoukázky“ (278), při kterých se spojuje poslechový vjem s vizuálním. V otevřené otázce číslo 10 učitelé uváděli nejčastěji obecně „poslech“ či „poslechové aktivity“ (48). Úžeji zaměřených odpovědí bylo opět malé množství: „aktivní poslech s úkoly“ (1), „rozbor ukázek/písní“ (5), „propojení lidové a klasické hudby“ (3), „dur-mollové vnímání“ (2), „poslech lidových písní v úpravě moderních žánrů“ (2), „hledání podobných melodií“ (1), „rozpoznávání druhů lidových písní“ (1) a „hudební poznávačky“ (1).

Tab. 4: Odpovědi v okruhu poslechových činností

Odpověď	Počet respondentů
videoukázky	278
poslech / poslechové aktivity	48
rozbor ukázek	5
aktivní poslech s úkoly	1
propojení klasické a lidové hudby	3
poslech lidové písně v moderní úpravě	2
dur-mollové vnímání	2
hledání podobných melodií	1
rozpoznávání druhů lidové písně	1
hudební poznávačky	1

Další odpovědi respondentů jsou mimo kontext hlavních čtyř výukových činností a byly rozděleny do třech okruhů. Těmito okruhy jsou aktivity v rámci hodin hudební výchovy, které nespádají do předešlých hlavních výukových oblastí, dále aktivity a témata v kontextu mezipředmětových vztahů a třetí skupinu tvoří aktivity mimo rámec hodin hudební výchovy. V prvním okruhu měla největší podíl odpověď „ukázka krojů, nástrojů...“ z otázky číslo 9. Tato odpověď není blíže specifikovaná a svým významem by mohla zasahovat také do poslechových činností. Pro svůj obecný charakter byla však zařazena do okruhu aktivity v rámci hodin hudební výchovy. V otázce číslo 10 uváděli učitelé konkrétnější aktivity. Jejich jednotlivá četnost však byla malá (viz tabulka).

Tab. 5: Odpovědi v kontextu aktivit v rámci hudební výchovy

Odpověď	Počet respondentů
ukázka krojů, nástrojů...	202 (43,6 %)
práce se světovým folklorem	1
hudební kvízy a hádanky	3
aktivní provozování hudby	2
předávání vlastních zkušeností	1
přednáška o dudách	1
hudební nástroje	3
výroba hudebních nástrojů	1
hudební hry	5
seznámení s druhy kapel	1
pracovní listy	1
prezentace žáků	1
úprava do moderních žánrů	1

Ve vymezeném okruhu odpovědí v kontextu mezipředmětových vztahů byly shromážděny odpovědi, které svým obsahem překračují hranice předmětu hudební výchova a propojují ho s dalšími předměty. V otázce číslo 9 spadají do tohoto okruhu odpovědi „rozbor textu“ a „dramatická výchova“. Rozbor textu se ukázal jako důležitá aktivita při práci s lidovou písní, která přesahuje do předmětu český jazyk. Četností v odpovědích respondentů je téměř na úrovni poslechových činností. Z otázky číslo 9 sem spadá také odpověď „projekty“, které mohou v různě kvalifikované praxi nabývat odlišných podob. Jedná se spíše opět o obecnější odpověď. U otázky číslo 10 se častěji objevovaly odpovědi „zvyky a tradice a svátky“. Častěji se také objevuje přesah do výtvarné výchovy v odpovědích. Všechny odpovědi uvádí tabulka níže.

Tab. 6: Odpovědi v kontextu mezipředmětových vztahů

Odpověď	Počet respondentů
rozbor textů	283 (61,1 %)
dramatická výchova / dramatizace	127 (27,4 %)
projekty	90 (19,4 %)
zvyky a tradice	11
svátky	5
kroje	7
propojení s vlastivědou	1
propojení s výtvarnou výchovou	3

propojení s prvoukou	1
rozvoj matematického myšlení	1
nářečí	4
skládání nových slok	2
průřezové téma	1
témata lidových písní	1

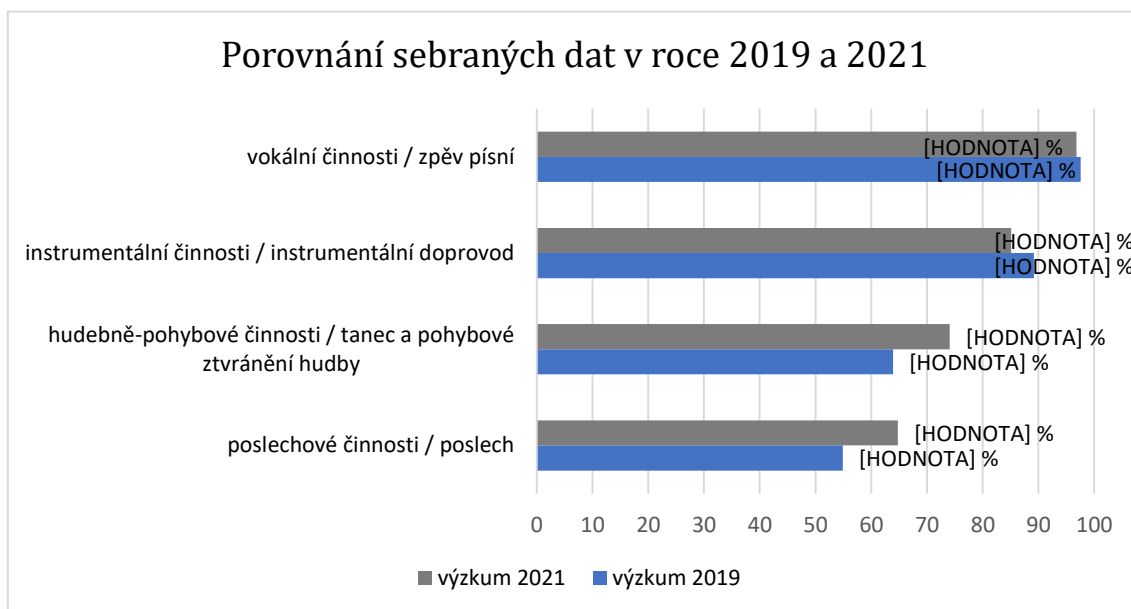
Posledním vymezeným okruhem jsou odpovědi v kontextu aktivit mimo rámec hodin hudební výchovy. Sem spadá „návštěva folklorních akcí“ z otázky číslo 9. Tuto odpověď uvedlo jen něco málo přes 10 % respondentů. Častěji se objevovala už jen odpověď „vystupování pro veřejnost“ v otázce číslo 10. Podrobnější výsledky jsou uvedeny v tabulce níže.

Tab. 7: Odpovědi v kontextu aktivit mimo rámec hodin hudební výchovy

Odpověď	Počet respondentů
návštěva folklorních akcí	50 (10,8 %)
vystoupení pro veřejnost	17
pěvecké soutěže	4
školní kapela	1
hudebně-pohybový kroužek	2
návštěva hudebních programů	1
návštěva muzeí	4
návštěva vystoupení folklorních souborů jiných škol	1
koncerty	2
koncert cimbálové muziky ve škole	1
doporučování folklorních akcí v regionu	2

Při výzkumném šetření z roku 2019 (Kučerová et al., 2019) byl zjišťován poměr zastoupení různých aktivit ve čtyřech obecně vymezených žánrech, a to u tzv. vážné hudby, lidové hudby, moderní populární hudby a jazzové hudby. Data sebraná u odpovědí vyjadřujících se k lidové hudbě tak můžeme porovnat s nově sebranými daty popsány výše. I když vyhodnocení dat u staršího výzkumu bylo mírně odlišné, je z nich patrné, že využití aktivit u lidové hudby v rámci čtyř hlavních hudebně výukových oblastí je na podobných hodnotách. Porovnání výsledků obou šetření můžeme vidět v Grafu 4. Je zde patrná jasná dominance vokálních činností zejména v podobě zpěvu. I pořadí četnosti zastoupení dalších oblastí je stejné. Jako nejslabší z obou výzkumů

vychází poslechové činnosti, které v kontextu lidové hudby bývají využívány nejméně. Podle staršího výzkumu však má poslech větší význam v oblasti klasické, jazzové a moderní populární hudby.

Graf 1: Porovnání sebraných dat v roce 2019 a 2021

Srovnání odpovědí folklorně angažovaných a neangažovaných respondentů

Podrobnějšímu vyhodnocení se dostalo otázce číslo 7: „Věnujete se hudbě aktivně i mimo výuku?“, resp. části respondentů, kteří v dané otázce specifikovali svoje zaměření hrou, zpěvem, tancem ve folklorním souboru či jiným angažováním se ve folklorní oblasti. Z celkového počtu 463 respondentů se hudbě mimo výuku aktivně věnuje 253 respondentů, 207 ne a zbylé 3 tři hlasy zůstaly bez odpovědi. Z relevantního vzorku 253 aktivních hudebníků bylo vyhodnoceno několik kategorií dle zájmů každého respondenta:

Tab. 8: Upřesnění otázky číslo 7: „Věnujete se hudbě aktivně i mimo výuku?“ → „Jak?“

Odpověď	Počet respondentů
hrajete / zpíváte / tancujete ve folklorním souboru / či se jinak angažujete ve folkloru	46 (1/10)
věnujete se vážné hudbě	80

hrajete / zpíváte v kapele	89
skládáte svoji vlastní hudbu	37
jiné:	99
vedení sborů, zpěv ve sborech	51
výuka soukromá i institucionalizovaná	20
kapely a veřejná vystupování	13
varhanická služba, hraní při mších	11
divadlo	4
ostatní	muzikoterapie (2) vedení orchestru skládání písní pro děti harmonizace lidových písní do vícehlasu

46 respondentů se ve svém volném čase věnuje folklorní hudbě. Tato skupina bude aktuálně klíčová a poslouží jako výchozí vzorek, který bude porovnán ve vztazích s ostatními otázkami a respondenty, kteří se k folkloru nehlásili. Porovnání tedy budou aktivní hudebníci angažovaní ve folkloru (klíčová, první skupina, celkem 46), s aktivními i neaktivními hudebníky, kteří nejsou angažovaní ve folkloru (druhá skupina, celkem 417). To podá zprávu o tom, zdali a jak se projevuje vliv učitelů s přímým vztahem k folkloru také do jejich výuky a zdali je tento vliv znatelně větší oproti druhé skupině respondentů.

Poněkud předvídatelně vyšlo vyhodnocení odpovědí klíčové skupiny na otázku číslo 8: „Je dle Vašeho názoru lidová hudba důležitou složkou hudební výchovy?“. Vzorek 45 aktivních muzikantů, kteří se aktivně věnují folkloru, odpověděl kladně. Jediný hlas z této skupiny respondentů odpověděl negativně, ovšem s argumentem, že i když žáci po lidové hudbě netouží, lze s lidovou hudbou pracovat i moderními cestami. Pro doplnění kladné odpovědi uváděli respondenti i další informace (viz níže).

Tab. 9: Upřesnění otázky číslo 8: „Je dle Vašeho názoru lidová hudba důležitou složkou hudební výchovy?“
→ „Proč?“

aktivní hudebníci angažovaní ve folkloru		
kategorie:	výskyt:	procenta:
jde o tradici	17×	37,00 %
jde o kulturní dědictví	13×	28,30 %

z hlediska rozvoje hudebního vnímání	6×	13,00 %
z hlediska všeobecného přehledu a vzdělání	5×	11,00 %
jde o základ	4×	9,00 %
z hlediska hlasové průpravy a zpěvu jako takového	2×	4,40 %
z hlediska intonace	2×	4,40 %
klíčová je jednoduchost, srozumitelnost a přirozenost	1×	2,20 %
z hlediska rytmu	0×	0,00 %
z hlediska pohybových činností a tance	0×	0,00 %
z hlediska nácviku vícehlasu	0×	0,00 %

Tab. 10: Upřesnění otázky číslo 8: „Je dle Vašeho názoru lidová hudba důležitou složkou hudební výchovy?“ → „Proč?“

aktivní i neaktivní hudebníci neangažovaní ve folkloru		
kategorie:	výskyt:	procenta:
jde o kulturní dědictví	138×	33,10 %
jde o tradici	95×	22,00 %
jde o základ	55×	13,00 %
klíčová je jednoduchost, srozumitelnost a přirozenost	42×	10,10 %
z hlediska rozvoje hudebního vnímání	30×	7,20 %
z hlediska všeobecného přehledu a vzdělání	28×	6,70 %
z hlediska intonace	11×	2,60 %
z hlediska rytmu	11×	2,60 %
z hlediska hlasové průpravy a zpěvu jako takového	10×	2,40 %
z hlediska pohybových činností a tance	9×	2,20 %
z hlediska nácviku vícehlasu	5×	1,20 %

Na prvních dvou místech se vyskytovaly nejčastěji odpovědi, které bylo možné kategorizovat jako kulturní dědictví či tradici. Po této stránce se obě skupiny shodnou. Jde o nepopiratelnou hodnotu lidové hudby, nejen v rámci hudební výchovy. Rozdíl lze nalézt na třetím místě, kde první skupina označila význam lidové hudby pro rozvoj hudebního vnímání při stále poměrně velkém zastoupení hlasů. Naproti tomu druhá skupina zůstává takřkajíc při zemi a doplňuje předchozí hodnoty tradiční a kulturní obecnějším „jde o základ“. První skupina poté na čtvrtém místě konsoliduje význam lidové hudby v hudební výchově tím, že ji vnímá jako přínosnou z hlediska všeobecného přehledu a vzdělání. Procentuálně je druhá skupina ve stejné kategorii zastoupena téměř dvakrát méně. Dále jsou v první skupině uváděny činnosti spjaté s lidovou hudbou a dovednosti, které lze za pomoci lidové hudby snadněji rozvíjet. To vnímá poměrně

stejně i druhá skupina. Celkově lze však zhodnotit přístup první skupiny k lidové hudbě ve výuce jako aktivnější, nezátížený pohledem na lidovou hudbu jako na starobylý pozůstatek kultury dávno minulé. Druhá skupina je právě tímto pohledem na věc více poznamenaná a důležitější roli pro ni hraje spíše přístupnost a jednoduchost práce s daným materiálem než vidina možné aktualizace a aplikace lidové hudby v hudební výchově. Ovšem data jsou takto interpretována především s přihlédnutím k procentuálnímu zastoupení jednotlivých kategorií, při porovnání velikosti skupin.

Stejný počet respondentů jako u předchozí otázky, tj. 45, odpověděl i na otázku číslo 9: „Věnujete se lidové hudbě ve Vaší výuce?“ kladně. Zajímavé je, že ačkoliv jeden zbývající hlas považuje za důležité zařazovat do hudební výchovy i lidovou hudbu, tak se jí navzdory tomuto sám ve výuce nevěnuje.

Tab. 11: Upřesnění otázky číslo 9: „Věnujete se lidové hudbě ve Vaší výuce?“ → „Jak?“

aktivní hudebníci angažovaní ve folkloru		
kategorie:	výskyt:	procenta:
zpěv	45×	97,80 %
nástrojový doprovod (Orff. nástroje, boomwhackery...)	39×	84,80 %
videoukázky folkloru	35×	76,10 %
rozbory textů písní	31×	67,40 %
pohybová výchova	28×	60,90 %
názorné ukázky krojů, nástrojů...	28×	60,90 %
návštěvy folklorních akcí	19×	41,30 %
dramatická výchova	15×	32,60 %
projekty	15×	32,60 %
jiné:	2×	4,40 %

Tab. 12: Upřesnění otázky číslo 9: „Věnujete se lidové hudbě ve Vaší výuce?“ → „Jak?“

aktivní i neaktivní hudebníci neangažovaní ve folkloru		
kategorie:	výskyt:	procenta:
zpěv	398×	95,40 %
nástrojový doprovod (Orff. nástroje, boomwhackery...)	352×	84,40 %
pohybová výchova	286×	68,60 %
rozbory textů písní	283×	68,00 %
videoukázky folkloru	245×	58,80 %
názorné ukázky krojů, nástrojů...	174×	41,70 %
dramatická výchova	109×	26,10 %

projekty	72×	17,30 %
návštěvy folklorních akcí	27×	6,50 %
jiné:	11×	2,60 %

Podobně jako u předchozí otázky, i zde se obě skupiny shodnou prakticky stejně na prvních dvou nejčastěji uváděných možnostech. Zcela předvídatelně vévodí produkce a reprodukce pěvecké a rytmické složky lidové hudby. Zpěv jako takový a různé aktivity s rytmickými nástroji (ovšem nejen těmi, ale občas i jednoduchými melodickými nástroji). Jde tady stále o přímou zkušenost s lidovou hudbou, ač nepřiliš zasvěcenou. Tomu se snaží dostat první skupina, jež na třetím místě zapojuje videoukázky. Ty jsou výborným doprovodným materiálem, který získává na své opravdové významnosti zvláště spolu s erudovaným a zainteresovaným výkladem vyučujícího, jenž má s folklorem osobní zkušenosti. Druhá skupina na třetím místě uvádí výchovu k tanci či pohybu obecně. Ta se nachází až na pátém místě co do četnosti u první skupiny, hned po sdílené čtvrté nejčastěji uváděné aktivitě, rozboru textů. Bližší seznámení se s folklorem skrze názorné ukázky krojů, nástrojů ad. se v tabulce nachází hned vzápětí. Za povšimnutí pak především stojí návštěvy folklorních akcí, které první skupina uváděla zřetelně častěji než ta druhá. Opět lze i na tomto srovnání sledovat větší procentuální zapojení lidové hudby a s ní spjatých aktivit u první, klíčové skupiny. Druhá, značně větší skupina respondentů není v procentuálním srovnání s první skupinou do lidové hudby a s ní spjatými aktivitami tolik zainteresována.

V možnosti „jiné“ doplnila první skupina tyto informace: „někteří zapojují své žáky do cimbálových muzik; soutěží s nimi ve folklorním zpěvu; nebo spolupracují se Slovenskou školou ve cvičném projektu eTwinning.“

Druhá skupina uvedla mezi „jiné“ možnosti například: „hledání lidové hudby v dílech hudebních skladatelů; poslech ukázek lidových písní a jejich poznávání; rozvoj matematického myšlení; úpravy lidových písní do jiných žánrů (rock, pop, folk); kulturní vystoupení pro občany obce; koncerty cimbálové kapely ve škole; prezentace žáků; nebo tvorba jednoduchých partitur se studenty vyššího gymnázia.“

Odpovědi v navazující otázce číslo 10: „Jaké aktivity v hudebně-folklorní oblasti uplatňujete?“ byly značně individuální. Do jisté míry se také překrývaly s odpověďmi

z předchozí otázky, což bylo způsobeno zmíněným neúplným pochopením obou otázek číslo 9 a 10. Otázky sice nebyly formulovány zcela zřetelně, ovšem množství individuálních upřesnění mimo rámec předchozích kategorií zůstává hodnotné i přes navzájem se překrývající úhly pohledů. Někteří respondenti odpovídali za sebe, většina za sebe jako učitele se třídou.

Tab. 13: Otázka číslo 10: „Jaké aktivity v hudebně-folklorní oblasti uplatňujete?“

aktivní hudebníci angažovaní ve folkloru		
kategorie:	výskyt:	procenta:
zpěv a sbor	26×	57,00 %
tanec a pohyb	21×	46,00 %
hra na nástroje	13×	28,00 %
rytmizace	9×	20,00 %
vystupování na veřejnosti	7×	15,00 %
návštěvy akcí	5×	11,00 %
poslech	4×	9,00 %
dramatizace	4×	9,00 %
videokázky a rozbory lidových písní	3×	7,00 %
jiné	10×	22,00 %

Tab. 14: Otázka číslo 10: „Jaké aktivity v hudebně-folklorní oblasti uplatňujete?“

aktivní i neaktivní hudebníci neangažovaní ve folkloru		
kategorie:	výskyt:	procenta:
zpěv a sbor	218×	53,00 %
tanec a pohyb	176×	42,00 %
poslech	50×	12,00 %
hra na nástroje	47×	11,00 %
rytmizace	46×	11,00 %
videokázky a rozbory lidových písní	3×	8,00 %
návštěvy akcí	20×	5,00 %
dramatizace	14×	4,00 %
vystupování na veřejnosti	12×	3,00 %
jiné	35×	8,00 %

Již tradičně se i zde první dvě nejčastěji uváděné aktivity u obou skupin respondentů shodovaly. Šlo o sólový zpěv či zpěv ve sboru a dále tanec či pohyb obecně. Tyto oblasti aktivit ve spojení s lidovou hudbou zůstávají zastoupeny stále nejvíce. Další možnosti se

rozcházejí zdatně více. První skupina se více zaměřuje na samotné hraní hudby, procvičování rytmů a prezentaci před publikem či návštěvy akcí. Naproti tomu druhá skupina využívá spíše formy výuky, jako je poslech nebo videoukázky a rozborů lidových písní. Nejmarkantnější je vyloženě pasivní přístup druhé skupiny k vystupování na veřejnosti, kterému se v první skupině snaží věnovat pětkrát více.

V možnosti „jiné“ doplnila první skupina například tyto informace: *„předávání folklórního odkazu po mé mamince Jarmile Šulákové různými formami; ukázky lidových krojů; zpracování témat lidových zvyků; připomínání tradic, svátků a lidových slavností v rámci kalendářního roku, např. oslava masopustu v rámci školy, vynášení Mařeny, vítání jara, vánoční zvyky a koledování...; využití lidových říkadel; dramatizace lidových říkadel, pranostik; znalost lidových písní regionu; výtvarné činnosti k textům písní; skládání nových slok k písním nebo využití lidových písní jako témat při tvorbě sonátových forem.“*

Druhá skupina uvedla mezi „jiné“ možnosti například: *„práce s říkadly; doprovody; propojování lidové a populární hudby; kvízy na lidové písně; lidová hudba v moderní formě; projekty z oblasti lidové hudby; účast v soutěži ‚Jarní petrklíč‘; ukázka krojů a nářečí (včetně vysvětlení významů slov v písních); návštěvy vystoupení folklórních souborů jiných škol; seznámení s druhy kapel, s oblastmi folkloru; doporučení folklórních akcí ve městě; zhlédnutí městských folklórních slavností; historie i současnost regionálních folklórních souborů; práce s českým i světovým folklorem; africká hudba doplněná hrou na perkuse a na tělo; soutěžní hry; hudební hádanky; vlastní tvorba žáků (rytmický doprovod, melodie, text); pracovní listy; řečová výchova, rozvoj slovní zásoby; propojení hudby s výtvarnou tvorbou; dětská pásma (Martin, Barbora, Vánoce, fašank, Velikonoce, zvyklosti našeho městyse, hody, zvyky, recepty našich babiček, říkadla a písničky našich babiček); nácvik kánonu; nebo obrázkové osnovy k písním a vyprávění.“* Objevil se i zájem o „soubornou publikaci prezentující témata lidové hudby pro jednotlivé ročníky ZŠ a SŠ moderním způsobem“.

Následující text a tabulky srovnávají přístupy obou skupin respondentů k jednotlivým hudebním ukázkám. U tohoto kvantitativního vyhodnocení otázky číslo 11 lze až na jednu výjimku jasně pozorovat vzor „více než – méně než“. Úkaz lze demonstrovat na první ukázce (jeden příklad za všechny, viz tabulka 15). U ukázek se respondenti vyjadřovali buď kladně možnostmi „poslech mi nevadí“ a „poslouchám rád/a“, nebo

záporně „nelíbí se mi / vadí mi“ či nevyjádřením se k dané ukázce, což bylo vyhodnoceno stejně jako otevřený negativní postoj. Dále se respondenti stručně vyjádřili formou „ano / ne“, zdali si dovedou představit možnost vlastní práce s ukázkou v hodině hudební výchovy. Podobně jako u předchozí části otázky, i zde byla neuvedená odpověď vyhodnocena jako nesouhlasný postoj k věci. Jak bylo zmíněno výše, u všech ukázek s výjimkou jedné (ukázka číslo 3, viz tabulka 16) se vždy klíčová skupina vyjadřovala k ukázkám pozitivněji než druhá, negativních odpovědí bylo zase více u druhé skupiny než u první.

Tab. 15: Souhrnné vyhodnocení otázky číslo 11 pro obě skupiny respondentů → ukázka číslo 1

aktivní hudebníci angažovaní ve folkloru			aktivní i neaktivní hudebníci neangažovaní ve folkloru		
kategorie:	výskyt:	procenta:	kategorie:	výskyt:	procenta:
1. ukázka – Milostná koleda, Horácko			1. ukázka – Milostná koleda, Horácko		
poslech mi nevadí	45×	97,80 %	poslech mi nevadí	399×	95,70 %
poslouchám rád/a			poslouchám rád/a		
nelíbí se mi / vadí mi	1×	2,20 %	nelíbí se mi / vadí mi	18×	4,30 %
null			null		
Využití v HV:			Využití v HV:		
ANO	29×	63,00 %	ANO	247×	59,20 %
NE	17×	37,00 %	NE	170×	40,80 %
null			null		

Tab. 16: Souhrnné vyhodnocení otázky číslo 11 pro obě skupiny respondentů → ukázka číslo 3

aktivní hudebníci angažovaní ve folkloru			aktivní i neaktivní hudebníci neangažovaní ve folkloru		
kategorie:	výskyt:	procenta:	kategorie:	výskyt:	procenta:
3. ukázka – Ukolébavka			3. ukázka – Ukolébavka		
poslech mi nevadí	40×	87,00 %	poslech mi nevadí	366×	87,80 %
poslouchám rád/a			poslouchám rád/a		
nelíbí se mi / vadí mi	6×	13,00 %	nelíbí se mi / vadí mi	51×	12,20 %
null			null		
Využití v HV:			Využití v HV:		
ANO	33×	71,70 %	ANO	253×	60,70 %
NE	13×	28,30 %	NE	164×	39,30 %
null			null		

Závěr

Výše uvedené, spolu se zbytkem vyhodnocených ukázek, jasně potvrzuje základní předpoklad, který byl stanoven v úvodu kapitoly, a sice zdali se do výuky nějakým způsobem promítá fakt, že jsou učitelé také aktivními hudebníky angažovanými ve folkloru, a zdali na druhé straně hraje nějakou roli fakt, že druhá skupina sice může i nemusí být aktivními hudebníky ovšem bez angažovanosti ve folkloru. Z dat je zřejmé, že angažovanost učitelů ve folkloru výrazně zvyšuje toleranci, přijetí či uvítání materiálu lidových písní a folkloru obecně v hodinách hudební výchovy a zaručuje také větší šanci na jeho zapracování do osnov výuky. Neangažovanost aktivních či neaktivních učitelů hudebníků se částečně, leč poměrně negativně projevuje v přijímání lidové hudby a folkloru obecně za své a o to více dochází k menší pravděpodobnosti zapracování lidové hudby do osnov výuky.

Zpracování jednotlivých konkrétních příspěvků ohledně aktivit zapojujících lidovou hudbu do výuky hudební výchovy bude předmětem bližšího zkoumání. Zohledňovat se bude také například vliv lokality, ze které respondenti pochází (případně kde působí), na kvalitu, různorodost či invenci ve výuce (za předpokladu měřitelnosti poskytnutých dat).

Zdroje

Kučerová, J., Sedláček M., Chloupek T., Křiváková V., Musil O., Ostrý P., Ottová, M., & Rafailov K. (2019). *Lidová píseň v hudební výchově na základních a středních školách v České republice*. Masarykova univerzita. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9536-2019>